

Edukacja olimpijska szansą na zmniejszenie liczby zachowań agresywnych w sporcie¹

Olimpizm jest filozofią życia, wyrażającą i łączącą w wyważoną całość wartości ciała, woli i umysłu łącząc sport z kulturą i wychowaniem, olimpizm dąży do stworzenia drogi życia opartej na radości znajdowanej w wysiłku, wychowawczej wartości dobrego przykładu i na szacunku wobec uniwersalnych i fundamentalnych zasad etycznych.

Karta Olimpijska, 1991

Dzieło Barona Pierre'a de Coubertin'a obejmowało dwa cele. Pierwszym z nich było wskrzeszenie igrzysk olimpijskich. Drugi cel, o wiele bardziej wymagający, to zbudowanie uniwersalnej koncepcji edukacyjnej. W zamyśle Barona koncepcja ta miała przede wszystkim służyć pokojowemu współistnieniu wszystkich ludzi. Zrealizowanie tego szczytnego zamierzenia polega na zbliżeniu ludzi do siebie i umożliwieniu im wzajemnego poznania oraz nauczenia tolerancji i szacunku. Bardzo ważne dla osiągnięcia tych celów ma zrozumienie drugiego człowieka. Może się ono dokonać jedynie przy udziale dobrej woli i w trakcie obcowania z tym człowiekiem i jego kulturą. W przekonaniu Coubertin'a, najlepiej mogła temu służyć wspólnie podejmowana, i co ważne, wspólnie organizowana aktywność sportowa.

Pierre de Coubertin, twórca nowożytnego olimpizmu i edukacji olimpijskiej, postrzegał sport jako nieodłączny element kultury fizycznej, integralnie związany z rzeczywistością społeczno-kulturową. Uznawał sport za czynnik w procesie rozwoju i wychowania człowieka, będący nieodzowną częścią jego życia i działania społecznego. Sport, jako inspiracja do wszelkiej aktywności i motywacja do bycia lepszym. Sport, jako źródło radości i silnych emocjonalnych przeżyć. Sport, jako płaszczyzna przyjaznych i życzliwych kontaktów z innymi.

Zofia Żukowska, analizując wartości sportu dokonuje rozróżnienia na dobra wynikające ze sportu w ogóle, jego wartości autoteliczne oraz wartości wychowawcze. Te ostatnie zasługują na szczególną uwagę między innymi

¹ Pracę wykonano w ramach badań własnych I.16, finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji.

dlatego, że bez nich nie jest możliwe osiągnięcie u ludzi zaangażowanych w aktywność sportową pozytywnych efektów pedagogicznych. Jako podstawowe kryterium, pozwalające zaklasyfikować autoteliczne walory sportu do wartości wychowawczych, jest fakt ich akceptacji przez konkretnego człowieka, określoną grupę społeczną, lub/i instytucję wychowawczą.

Ujmując walory sportu z tak zarysowanej perspektywy Z. Żukowska [5] proponuje ich następującą typologię (zmodyfikowana typologia Folkierskiej): 1) wartości intelektualne – analizowane i oceniane są w kategoriach wiedzy, sprawności myślenia i działania wynikającego z tej wiedzy i sprawności umysłowej człowieka. Walor aktywności intelektualnej jednostki jest tu oceniany najwyżej, 2) wartości estetyczne – przesądzają o ocenie ludzi i zjawisk na płaszczyźnie doznań i przeżyć estetycznych, ich wrażliwości na sztukę i piękno czy też posiadania przez nich zdolności artystycznych, 3) wartości socjocentryczne – przesądzają o ocenie rzeczywistości w kategoriach systemów czy grup społecznych. Dobro grupy, identyfikacja z jej celami, oddanie idei reprezentowanej przez grupę stanowią najistotniejsze wartości poddawane ocenie, 4) wartości allocentryczne – w przeciwieństwie do wartości socjocentrycznych eksponują w grupie indywidualne postawy, a nie ustrukturalizowaną całość. Jednostki określają charakter poszczególnych grup społecznych, liczy się przede wszystkim dobro człowieka, mającego swoje ideały i dążenia; manifestacja życzliwych stosunków międzyludzkich, 5) wartości prestiżowe – podstawowe kryterium oceny stanowiła tu pozycja w hierarchii społecznej, stopień uznania z tytułu stanowiska, pełnionej funkcji, sprawowania władzy, a nie rzeczywistych właściwości jednostki, 6) wartości zdrowotne, których nośnikiem może być sport, a jednocześnie może się stać ich zagrożeniem. Wymagają one refleksji nad kształtowaniem postaw prozdrowotnych w sporcie i zdrowego stylu życia. Dotyczy to w szczególności młodzieży, 7) wartości materialne – przesądzają o preferowaniu konsumpcyjnego stosunku do życia. Zaradność w zdobywaniu pieniędzy i umiejętność ich wydawania, określony status materialny, to głównie walory ludzi hołdujących wartościom materialnym w systemie wartości, 8) wartości przyjemnościowe – przez jednostkę preferowane jest życie łatwe, bezproblemowe, z emocjami, ale niezbyt silnymi, bez napięć i konfliktów, pełne odprężenia, 9) wartości emocjonalne – wiążą się z takim systemem wartości ludzi, którzy preferują silne napięcia będące wyrazem intensywnych napięć u innych ludzi oraz źródłem intensyfikacji życia emocjonalnego w nich samych, 10) wartości perfekcjonistyczne – jednostka ceniąca te wartości traktuje rzeczywistość jako manifestację ludzkich walorów sprawnościowych czy charakterologicznych lub źródło inspiracji dla ich doskonalenia. Z takim kryterium oceny wiązać się może zainteresowanie problematyką moralną, kult niezależności, kult sprawności, przykładanie znaczenia dla własnego doskonalenia itp.

Młody człowiek podejmując aktywność sportową kieruje się określoną, lecz nie zawsze w pełni uświadomioną motywacją. Uczestnicząc w sporcie weryfikuje on swoje wyobrażenia o nim, a także o sobie samym. Przemianom ulegają także dotychczasowe kryteria dokonywanych przez niego wyborów. Wiele wtedy zależy od tego, jakie będą doświadczenia tego zazwyczaj bardzo młodego zawodnika. Czy otrzyma on odpowiednie ukierunkowanie, które w pożądanym sposobie rozwinię jego system wartości? Jest to bardzo istotne, ponieważ właśnie te ukonstytuowane w nim wartości będą wyznaczać dalsze jego postępowanie w sporcie i innych dziedzinach życia.

Warunkiem wykorzystania uniwersalnych wartości sportu i olimpizmu jest podejmowanie wysiłków polegających na wprowadzaniu edukacji olimpijskiej do mikrośrodków wychowawczych klubu sportowego i szkoły. Jej podstawę stanowią procesy obejmujące ludzi, którzy uczestnicząc w sporcie, tworzą i przeżywają tkwiące w nim dobro. Do celów edukacji olimpijskiej należą: po pierwsze wychowawcze oddziaływanie społeczności zawodniczej na szeroko rozumianą światową widownię; po drugie przygotowanie autorów widowiska sportowego (sportowców, sędziów, trenerów, lekarzy itp.) od strony sprawnościowo-fizycznej, a przede wszystkim etyczno-moralnej; po trzecie przygotowanie jednostek i zbiorowości (widowni) do odbioru wydarzenia, jakim są igrzyska olimpijskie.

„Olimpizm prowadząc lekcję etyki” uczy przede wszystkim: 1) tolerancji dla rasy, narodowości, religii itd., 2) potrzeby doskonalenia siebie, 3) pokojowego współistnienia między ludźmi, 4) szacunku dla innego człowieka, 5) dobrowolnego poszanowania i respektowania norm i przepisów określających zasady współżycia społecznego, 6) rozumienia zależności między wysiłkami człowieka a jego ważnością i znaczeniem w świecie, 7) zaufania do innych ludzi i wiary w ich dobro [3].

Esencją edukacji olimpijskiej jest założenie, że z pomocą wysiłku sportowego, poprzez oddziaływanie psychosomatyczne i moralne na wychowanka, można odnieść pożądaną skuteczną pedagogiczną i wzbogacić osobowość człowieka. Najistotniejszymi elementami tak rozumianej edukacji jest moralne oddziaływanie zasady *fair play* oraz tzw. doktryna wzajemnego szacunku.

Dążąc w procesie wychowania w duchu wartości olimpijskich do zmniejszenia liczby przejawów zachowań agresywnych nieodzowne jest zaangażowanie całego środowiska sportowego. Potrzebne jest odpowiedzialne postępowanie wszystkich podmiotów, zawodników, trenerów, działaczy sportowych, organizatorów, sponsorów, sędziów a także kibiców. Jeśli chodzi o tych ostatnich to chcielibyśmy zdecydowanie odciąć się od identyfikowania agresji tzw. pseudo-kibiców sportowych z zachowaniami agresywnymi w sporcie. Uważamy, że znane powszechnie akty chuligaństwa mają inspirację, a często także przebieg poza stadionem. Wybryki te ze sportem niewiele mają wspólnego. Ludzie, którzy je tworzą wybierają areny i boiska sportowe,

jako atrakcyjne miejsca swoich niechlubnych popisów z uwagi na możliwość znalezienia tam „chętnych” do uprawiania tego typu aktywności i często licząc na popularyzację swoich wyczynów przez obecne na dużych imprezach sportowych środki masowego przekazu.

Jest dla nas oczywiste, że sport pełni bardzo ważne funkcje społeczne, wychowawcze i kulturowe. Jest wartością dla społeczeństwa i jednostki tylko wtedy, gdy przynosi korzyści rozwojowe, wzbogaca życie człowieka, dając mu możliwość przeżywania radości, rozwój umiejętności i zapewniając jego harmonijny rozwój. Wtedy, gdy sport przynosi tylko zyski materialne za cenę utraty zdrowia i pogwałcenie zasad moralnych, musi być uznany za zjawisko patologiczne. Taki sport nie jest wart organizowania i upowszechniania. Sport, w którym dominują zachowania agresywne, traci walory wychowawcze i społeczno-rozwojowe.

Interesujące jest dla nas to, w jaki sposób wprowadzać do środowiska klubu sportowego wartości wychowawcze sportu i olimpizmu oraz czy na tej drodze możliwe jest eliminowanie zachowań agresywnych u zawodników i kibiców.

Pierwszą rzeczą, z jakiej powinniśmy zdać sobie sprawę to, że proces ten powinien być świadomie podjęty i realizowany przez wszystkie osoby odpowiedzialne za szkolenie sportowe w klubach oraz przygotowanie zawodów i pokazów sportowych.

Wydaje się, że główną osobą, która powinna wprowadzać wychowanka w świat wartości olimpijskich jest trener. Należy jednak zadać pytanie, czy jest on przygotowany do tego procesu? Czy można go uznać za osobę, która bez wsparcia będzie potrafiła realizować wartości wpisane w edukację olimpijską i innym te wartości przekazywać? Osamotnione działania trenera, mogą zostać zniweczone w konfrontacji z niesprzyjającym wychowawczo klimatem danego środowiska. Trener powinien mieć także wsparcie ze strony pedagoga sportu, który umożliwi mu świadome stosowanie metod, zmierzających do realizacji wartości olimpijskich. J. Kosiewicz przypisuje pedagogowi sportu dwie podstawowe funkcje. Pierwsza to sprecyzowanie koncepcji pedagogicznych, które mogą wyznaczać proces doskonalenia zawodnika, czy drużyny. Druga funkcja to ochrona zawodnika przed reifikacją na drodze do osiągnięcia wyniku sportowego [2]. Wiedza i umiejętności trenera, podporządkowane są celom związanym z osiąganiem wyników sportowych przez zawodnika, dlatego też potrzebuje on wsparcia merytorycznego i metodycznego ze strony pedagoga [1].

Duże znaczenie ma integracja społeczna całego środowiska, nie tylko trenerów, zawodników ich rodziców i kibiców, ale także kierownictwa klubu i innych osób zaangażowanych w pracę w nim. Dla adepta sportu, bardzo wartościowe będzie poznanie starszych zawodników, działaczy i innych trenerów oraz korzystanie z ich doświadczeń. Wspólne spędzanie czasu przy okazji

impres „wewnętrznych”, spotkań organizacyjnych lub treningów daje szansę wzajemnego poznania się i interpersonalnego zbliżenia. Ze strony władz klubu stworzenie korzystnej atmosfery dla rozwoju zawodnika polegać będzie na okazywaniu zainteresowania wszystkim zawodnikom i to nie tylko od strony rozwoju ich osiągnięć sportowych. Trzeba dołożyć wszelkich starań żeby nikt nie czuł się niepotrzebny, zagrożony i niedoceniony. Jednocześnie klub sportowy powinien dla zawodnika jawić się jako pewna organizacyjna i strukturalna całość, która wiąże się z określonymi, olimpijskimi wartościami. Celowe jest tworzenie w środowisku sportowym i szkolnym, szczegółowych kodeksów, zasad, spisów powinności, rejestrów przywilejów, które opisują oczekiwany model postępowania członka danej społeczności. Należy pamiętać, że treści tych kodeksów powinny powstawać przy szczególnym zaangażowaniu wychowanków. Wtedy traktowane będą jako własne i chętniej przestrzegane. Przy dobrym ich wyeksponowaniu będą stanowić skuteczne i łatwo dostępne, nie tylko dla trenera, narzędzie warsztatu wychowawczego oddziaływania na młodzież. Pomocne i wręcz nieodzowne jest sięgnięcie do dobrych tradycji sportowych klubu oraz czerpanie z kultury uprawianej dyscypliny sportu. Obcowanie z tym dziedzictwem powinno być obowiązkowym elementem oddziaływania wychowawczego w procesie szkolenia sportowego. Stwarza to okazję do kształtowania świadomości młodego człowieka w zakresie tego, co to jest sport, komu i czemu służy oraz jaką rolę on sam w nim odgrywa. Brak wychowawczej ingerencji w proces tworzenia się tej świadomości może prowadzić do powstania wersji zastępczych, często błędnych, w oparciu o które łatwiej można będzie wybierać drogę na skróty.

Fundamentalne znaczenie w edukacji olimpijskiej, w danym środowisku sportowym, ma promocja wartości *fair play*. Na niej oprócz należy budowanie klimatu etycznego w drużynie sportowej. Dzięki obecności w niej zasady *fair play* będzie ona miała charakter zespołu wychowawczego. Może się stać podstawą do kształtowania prawidłowych koleżeńskich zasad współżycia, kulturalnego odnoszenia się do siebie. Mamy tu na uwadze zarówno wzajemną pomoc w różnych sytuacjach, uprzejmość, a także kulturę słowa. Szczególnie niekorzystne jest używanie wulgaryzmów, tak niestety powszechne w niektórych środowiskach sportowych. Działanie wychowawcze powinno koncentrować się na eliminowaniu wszelkich przejawów zachowań agresywnych (zarówno werbalnych jak i przemocy fizycznej), okazywania wrogości i braku szacunku. Bardzo ważne jest dołożenie starań, aby objąć opieką wychowanków w możliwie wszystkich sytuacjach. Chodzi tu o treningi, ale także przebywanie w szatni, wolny czas spędzany wspólnie na obozach, zabawa... Ucząc zasad *fair play* pamiętać należy żeby wyposażać młodych ludzi w umiejętności postępowania według nich. Nie można poprzestać na werbalnym uświadamianiu, co jest dobre, a co złe. Konieczne jest wdrażanie do szlachetnych zachowań poprzez ćwiczenie w ich wypełnianiu.

Tyle wiemy na temat właściwego zachowania w sytuacji wygranej lub porażki, ale dopiero przełamanie oporów natury psychicznej i podanie ręki przeciwnikowi w geście uznania czyni nas tymi, którzy postępują zgodnie z duchem sportu. Szczególnego znaczenia nabiera ta praktyka w sytuacji rywalizacji sportowej z tzw. „obcym”, czyli zawodnikiem z innego klubu. Trzeba pamiętać, że taka konfrontacja wymaga starannego przygotowania zarówno od strony zadania startowego jak i od strony etyczno-moralnej. Wiele w tym procesie zależy od modelujących postaw trenera i innych osób znaczących (np. starszych zawodników) przejawianych wobec zawodników innych drużyn, ich rodziców, sędziów i kibiców. Postawy te wyrażają się w treści udzielanych komentarzy i w bezpośrednich zachowaniach podczas meczów i innych sytuacjach związanych z rywalizacją sportową. Należy podkreślić, że skutecznym narzędziem kształtującym właściwe postawy zawodników, które manifestują się uznawanym społecznie zachowaniem wobec przeciwnika, jest organizowanie sportowcom warunków do nieformalnego kontaktu poza areną sportową. Wtedy właśnie może zostać w pełni zrealizowana koncepcja wzajemnego poznania się. Rola wychowawcza trenerów i rodziców powinna polegać na współdziałaniu w takich spotkaniach i na inspirowaniu młodych ludzi do kulturalnej wymiany.

Kolejną inicjatywą, która warta jest podjęcia w celu kształtowania poczucia odpowiedzialności zawodników i sympatyków sportu za własne zachowanie, jest angażowanie ich do współorganizowania zawodów sportowych. Szczególne możliwości w tym względzie stwarza formuła Uczniowskich Klubów Sportowych. Bez względu na charakter dyscypliny i rangę organizowanych zawodów zawsze jest wiele inspirujących zadań do podjęcia przez młodych członków klubu, dających im możliwość pogodzenia ról organizatora i zawodnika. Pamiętać przy tym należy, że zaproszenie do współorganizowania zawodów sportowych zawodników i kibiców z innych drużyn będzie działaniem trudnym, ale bardzo pożytecznym.

W tym miejscu trzeba wspomnieć o bardzo ważnym aspekcie edukacji sportowej dzieci i młodzieży, jakim jest współpraca klubu sportowego ze szkołą. Powinna ona przebiegać na wielu płaszczyznach. Miedzy innymi powinna dotyczyć wzmocnienia idei olimpizmu zawartej w karcie olimpijskiej, polegającej na łączeniu w wyważoną całość wartości woli, ciała i umysłu. Chodzi tu m.in. o odpowiedzialność trenera za postępy w nauce zawodnika oraz docenianie rangi rozwoju fizycznego i kultury sportowej przez wychowawcę w szkole. To drugie może znaleźć realizację np. w przygotowanych na godzinę wychowawczą przez uczniów-sportowców prezentacji ulubionych dyscyplin sportu. Możliwe są także szersze działania, jak np. współorganizowanie przez szkołę i klub święta sportu lub dni olimpijskiego, a także wspólny udział w rywalizacji, komentowaniu i organizowaniu szkolnych igrzysk sportowych [6].

Przedstawione w pracy elementy edukacji z wykorzystaniem wartości sportu i olimpizmu mają niewątpliwie charakter inspiracji a nie ujęcia metodycznego. Naszą intencją było zasygnalizowanie tego, jakie możliwości wychowawcze ma środowisko klubu sportowego oraz jaki potencjał zawierają wartości sportu i olimpizmu w dziele wychowania do udziału w kulturze fizycznej.

Jesteśmy przekonani, że odpowiedzialna praca z młodymi ludźmi będzie skutkować wieloma pożądanymi efektami, m.in. redukcją zachowań agresywnych w sporcie, zarówno w skali danego mikrośrodowiska wychowawczego klubu lub szkoły, jak i w szerszym kontekście społecznym.

Bibliografia

1. Femiak J., Femiak T., Skrzecz R. (2005) *W kierunku wartości podmiotowych*. W: Z. Dziubiński [red.] *Sport jako kulturowa rzeczywistość*, Warszawa: SALOS RP.
2. Kosiewicz J. (2004) *Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu*, Warszawa.
3. Lipiec J. (1999) *Filozofia olimpizmu*, Warszawa: Sprint.
4. Zuchora K. (2006) *Edukacja olimpijska*, Warszawa.
5. Żukowska Z. (1983) *Wartości wychowawcze współczesnego sportu*. W: *Sport w kształtowaniu kultury i osobowości*, Warszawa.
6. Żukowska Z. (2000) [red.] *Ja – zdrowie – ruch. Poradnik dla młodzieży, rodziców i nauczycieli*, Warszawa.